

“Kõige paremaid tulemusi annab mängu vaatlus, kuna mängus on lapsed vabad ja avavad end kõige enam,” märgib Maire Tuul.

Laste arengu jälgimine

M a i r e T u u l

Pedagoogikamagister, MLA Viimsi Lasteaiad Piilupesa lasteaia juhataja asetäitja õppe-kasvatustöö alal

Valdav enamik lasteaiaõpetajatest vajab laste vaimse, sotsiaalse ja füüsilise arengu jälgimiseks koolitust. Pole ka ühtseid hindamiskriteeriume ja abimaterjale.

Alushariduse raamõppekava (1) nõuab lasteaedades laste kehalise, vaimse ja sotsiaalse arengu kavakindlat jälgimist. Lisaks peab lasteasutuse õpetaja andma üks kuni kaks korda aastas lapsevanemale tema lapse edenemise kohta kirjaliku hinnangu. Töövestlustest lasteaiaõpetajatega on jäänud aga mulje, et paljud neist ei ole veel valmis raamõppekavas ettenähtut ellu rakendama. Lapse arengu kavakindla jälgimise ja hindamise nõuet on mõnigi õpetaja nimetanud järjekordseks formaalsuseks, mida tuleb teha juhtkonna meeleheaks ja kontrolli kartuses. Vastavasisulise töö tegematajätmist on põhjendatud selle mõttetusega (niikuinii keegi nende tähelepanekute vastu huvi ei tunne) ja oma hea mäluaga, mis võimaldavat ilma paberitöötagi kogu olulist informatsiooni oma rühma laste kohta meeles pidada. Samas olen kohanud lasteaedades küllalt ka neid õpetajaid, kes on veendunud laste arengu jälgimise vajalikkuses, kuid kelle sisuline töö takerdub pahathti vastavate teadmiste ja hindamiskriteeriumide puudumise taha.

Selgitamaks laste arengu jälgimise ja hindamise vajadust ja selle tegevuse olukorda lasteaedades viisin ajavahe-

mikus august 2001 – aprill 2003 läbi kirjaliku küsitluse, milles osales 207 lasteaiaõpetajat, 193 lapsevanemat ja 57 lasteaia juhtivtöötajat Tallinna, Saare- ja Harjumaa lasteaedades.

Põhimõtteliselt poolt

Küsitluse andmeid analüüsid selgus, et laste arengu jälgimise vajalikkust lasteaedades üldiselt mõistetakse. Kõige vajalikumaks peetakse vaimse arengu kavakindlat jälgimist, sellest veidi vähem väärtustatakse sotsiaalse ning tunduvalt vähem kehalise arengu jälgimist. Näib, et täiskasvanud ei ole kuigi teadlikud lapse füüsilise (sh mootorika) arengu tähtsusest ning keskenduvad enamasti lapse kognitiivsele ja sotsiaalsele arengule. Küllap võetakse siin eeskujuks kool, mis tegeleb põhiliselt laste vaimsete võimete arenguga, nii et diskussioonid kehalisest arengust on jäänud tagaplaanile.

Intervjuust ühe maakonna alushariduse peaspetsialistiga selgus, et lasteaiaõpetajate keskendumist laste vaimsele arengule võib välja lugeda juba rühmade tegevusplaanidest – laste füüsilist ja sotsiaalsest arengust pole neis tihti mainitudki. Küllap on oma mõju siin ka aru-

saamal, et lapse füüsiline areng toimub loodusseaduste kohaselt niikuinii, see ei vajagi erilist toetamist ega suunamist. Samuti on inimesi eksiteele viinud rahva seas levinud müüt, mille kohaselt füüsiliselt hästi arenenud inimene on vaimuannetelt kehvem – ja vastupidi. Siinkohal on kohane meenutada Ameerika kunagise presidendi Thomas Jeffersoni sõnu: “Kehaline harjutus on sama vajalik kui lugemine. Ma ütleksin, et vajalikumgi, sest tervis on enam väärt kui õppimine” (2).

Valdav enamik lapsevanematest oli oma laste arengu jälgimisega lasteaias kas rahul või isegi väga rahul, nappi rahulolematust ilmutati vaid laste sotsiaalse arengu jälgimise puhul (ei ole rahul või pigem ei ole rahul 8%, üldse ei ole rahul 1% vastanuist). Laste füüsilise arengu jälgimisega olid lapsevanemad rahul, vaatamata sellele, et 8% lasteaiaõpetajatest märkis ankeedis, et laste füüsilise arengu küsimustega nad ei tegele.

Põhjendused

T. Tossavainen (3) on toonitanud, et eelkõige toob lapse arengu jälgimine kasu õpetajale endale, sest ta saab parema ülevaate oma laste õppimisvõimest.

Uuringutega on kindlaks tehtud, et lapse õppimisvõime ei ole seotud niivõrd tema vanuse, kuivõrd arengutasemega. Näiteks seitsmeaastane laps võib olla oma arengutasemelt nelja- kuni üheksa-aastane. Uuringud aitavadki selgitada, mis arengutasemel iga laps tegelikult on, ning siis vastavalt sellele teda õpetada ja kasvatada.

Lasteaiaõpetajad, kes laste arengut regulaarselt jälgivad, töid selle plusside-na välja järgmist: aitab märgata *kõiki* lapsi ning nende probleeme ja edasiminekut; annab vanematele objektiivset tagasisidet nende laste arengust ja tegemistest lasteaias; tihendab lasteaia koostööd koduga; aitab tegevuste planeerimisel paremini arvestada laste individuaalsust; võimaldab õpetajal saada oma tegevustest paremat tagasisidet; aitab õpetajal leida kõige sobivamaid töömeetodeid; vähendab lapse võimalikku negatiivset suhtumist õppimisse ja kooli.

Lisaks märkis laste arengut jälgivatest õpetajatest 26%, et teevad seda ka lasteaia juhtkonna nõudmiste täitmiseks, 12% püüdis sellega tulla vastu lapsevanemate soovidele ning 9% lootis, et siis jääb järelevalveinspektorigi ehk rahule.

Need õpetajad, kes laste arengut ei jälginud, arvasid, et paberitööst hoidudes jääb neil rohkem aega otseseks tööks lastega. Veel lisati, et ükski tabel ega ankeet ei näita lapse tegelikku arengutaset.

Paari tabeli täitmisega pole tõesti võimalik saada lapse arengust täielikku ülevaadet, kuid ei tohi unustada, et lapse arengu jälgimine lasteaias ei ole eesmärk omaette, vaid selle kaudu püütakse tõsta oma töö tulemuslikkust. Lapse teadmiste ja võimete taseme kohta täidetud üksik tabel võib osutada väärtuslikuks teabeallikaks õppekava koostamisel, töö organiseerimisel ning oma tööst tagasiside saamisel. Seda kõike muidugi juhul, kui õpetaja täidab tabelit sooviga saadud tulemusi oma edasises töös arvestada. Kahtlemata saadakse lapse arengust parem ülevaade mitut meetodit paralleelselt kasutades. Arengutabeli täitmine ei olegi primaarne. Alushariduse raamõppekavas soovitataks õpetajail lapse arengu hindamisel kasutada enim vaatlusmeetodit. Sellele lisatakse, et sobivad ka kaudsed meetodid, nagu intervjuu, laste tööde analüüs jms.

Uuringust selgus, et õpetajad kasutasidki laste arengu hindamisel peamiselt tegevuse vaatlust ja laste tööde analüüsi, märksa vähem kasutati testi ja intervjuud ning ainult vähesel määral eksperimenti. Ka lapsevanemad ja lasteaia juhtkond seadsid soovituslikult esikohale laste tegevuse vaatluse ja tööde analüüsi, kuna need meetodid ei eelda otsest sekkumist lapse tegevusse. Lisaks selgitati, et kõige paremaid tulemusi annab siiski mängu vaatlus, kuna mängus on lapsed vabad ja avavad end kõige enam. Samas paneb mäng proovile nii lapse senised teadmised ja oskused kui ka enesekontrolli ning sotsiaalsete suhete loomise ja säilitamise oskuse.

Lapse sisemaailma kohta saab paljugi teada töödest, kuid juhtivtöötajate arvates ei ole laste tööde süvaanalüüs enamikule lasteaiaõpetajast veel jõukohane. Tähelepanu, püsivust, loovust ja silmaringi oskab lapse tööde põhjal hinnata siiski vist iga õpetaja. Muidugi ei tohi seejuures unustada, mis ülesanne lapsele anti. Kui tuli joonistada linde, lapsel on aga perfektne koerapilt, saab sellestki teha mõningaid järeldusi. Leiti ka, et õpetaja võiks lisada laste töödele nende valmimise käigu vaatlusprotokolle või laste endi juttu oma tööde kohta. Paar korda aastas seda teha peaks olema jõukohane.

Lapse tegevuste ja tööde vaatlusest tunduvalt vähem soovitati kasutada intervjuud (31% lapsevanemaist ja 46% juhtivtöötajast) ning sellest omakorda vähem oli neid, kes pidasid oluliseks testi ja eksperimendi kasutamist. Intervjuu plussina nimetati lapse võimalust avaldada oma mõtteid, arvamusi ja suhtumist kaaslastesse, asjadesse ning lasteaiaellu üldse, samuti leiti, et intervjuu käigus ilmneb hästi lapse suhtlemisvalmidus, sõnavara ja analüüsioskus. Testi positiivseteks külgedeks peeti teabe hankimise kiirust, objektiivsust ja konkreetsust. Eksperimenti soovitati kui teisejärgulist, kuid vaheldust pakkuvat uurimismeetodit.

Kriteeriumid ja abimaterjalid

Ehkki õpetajad on põhimõtteliselt laste arengu jälgimise poolt, ei suju asjad siiski nii, nagu raamõppekava ette näeb. Peamine takistus on ühtsete hindamiskriteeriumide puudumine ja abimaterjalide nappus. Laste arengu hindamisel

kasutasid uuringus osalenud õpetajad väga erinevaid kriteeriume. Enamasti lähtuti alushariduse raamõppekavas antud vanuseastmete pädevustest. Ligi pooled õpetajast kasutasid ka noppeid siit ja sealt ning võrdlust samaealiste lastega (viimasest soovitaksin küll hoiduda, sest ainult lapse enda tegevusprotsessi ja töötulemusi erinevatel ajahetkedel omavahel võrreldes on võimalik teha järeldusi tema edenemisest). Umbes viiendik tõi hindamisalusena esile enda koostatud hindamistabeli. Oregoni tabeli kasutamist märkis 14% ning P. Keesi koolivalmiduse testile toetumist 10,1% vastanud pedagoogidest. Ilmnes, et kõige vähem leidsid lasteaia-töös rakendust programm "Astmed" (6,3%), Piaget' mänguanalüüsi (3,9%) ja E. Lepiku laste kõnearengu tabel (1,4%). Nii erinevate hindamisaluste kasutamise üks põhjus on vastavate materjalide vähene kättesaadavus.

Ilmnes, et küsitluses osalenud lasteaedades oli kõige kättesaadavam alushariduse raamõppekava pädevuste loetelu (olemas 57 lasteaia 56-s). Järgnesid TAK-süsteemi ankeedid (57-st 42-s) ning Ene Kulderknupu koostatud raamatus "Lapsest saab koolilaps" (1998) toodud V. Neare vahendatud intervjuu, M. Pandise vaatlusmaterjal lapsevanematele ja samas E. Kikase kirjeldatud T. Kroghi joonistamistest (olemas 57 lasteaia 40-s). Ligikaudu pooltes küsitluses osalenud lasteaedades oli Oregoni arenguhindamise tabel ning veidi enam kui kolmandikus leidis ka P. Keesi koolivalmiduse test. Tunduvalt vähem levinuks osutusid nii programm "Astmed", E. Lepiku laste kõnearengu kui ka Piaget' mänguanalüüsi tabelid (vastavalt 16, 15 ja 13 lasteaia), millega on osaliselt põhjendatav ka nimetatud materjalide vähene kasutatavus õpetajate poolt. Sellise põhjenduse tõenäosust suurendab veelgi fakt, et kõige kõrgemaid hindeid ja positiivsemaid hinnanguid pälvis juhtivtöötajail just programm "Astmed" ning E. Lepiku laste kõnearengu tabel paigutus koostatud pingereas joonistamistesti järel kolmandale kohale.

"Astmete" plusspoolena märgiti konkreetsust, põhjalikkust, laia diapasooni (vanuseastmed 0–6 ja hõlmatud kõik arenguvaldkonnad), konkreetseid juhi-seid nii lapse arengu hindamiseks kui ka arendamiseks. Erivajadustega laste

arengutaseme määramiseks peeti "Astmeid" parimaks teadaolevaks abimaterjaliks. Arvati, et lapse arengutaseme määramine ei tohiks selle abil raskusi valmistada ka kogemusteta õpetajale. Miinustena märgiti kõnealuse materjali suurt põhjalikkust ja mahukust, mistõttu rühma kõikide lastega ei ole selle programmi läbiviimine otstarbekas.

Õpetajate poolt praegu enim kasutatav raamõppekava pädevuste loetelu ja Oregoni arenguhindamise tabel paigutasid juhtivtöötajate hinnangute põhjal pingereas alles seitsmendale-kaheksandale kohale, saades parema keskmise hinde vaid P. Keesi koolivalmiduse testist ja Piaget'mänguanalüüsi tabelist. Oregoni tabeli tugevate külgedena märgiti selgust, arusaadavust, täitmise lihtsust, tähelepanu pööramist ka sotsiaalse arengule ning võimalust saada kiirelt ülevaade lapse arengust. Miinusteks peeti üldsõnalisust ja pikkust, hindamise jäikust (vajalikud kommentaarid), vajadust koostada igal aastal uus tabel ning sobimatust 6–7-aastaste laste arengu hindamiseks.

Raamõppekava

Raamõppekavas toodud pädevuste loetelu plussina märgiti eelkõige seda, et nimetatud materjali on haridusministeerium kinnitanud, see annab õpetajale kindla tunde, et ta ei tee midagi valesti. Raamõppekava hõlmab eri valdkondi, on ülevaatlik ja lihtne kasutada, võimaldab arvestada lapse eripära, individuaalsust, annab selge ülevaate sellest, mida laps teatud eas peab teadma ja oskama. Viimast arvestades leiti, et raamõppekavas toodud pädevustele toetudes on kergem välja töötada ka oma lasteaiale sobilikke laste arengu vaatlustabeleid. Raamõppekava kasutamist takistavate teguritena märgiti selle üldsõnalisust, laialivalgust, abstraktsust, konkreetsete hindamiskriteeriumide ja valdkonnapädevuste (matemaatika, kunst jne) puudumist, mängu vähest tähtsustamist ning vanuseastmete liitmist (3–5 ja 5–7). Veel märgiti, et esitatud pädevuste abstraktsuse tõttu on käsitlev materjal õpetajale tema igapäevatoos suhteliselt vähepakkuv ja enamikule lapsevanemaist raskesti jälgitav.

Nagu juhtivtöötajate küsitlusel selgus, ei ole meil lapse arengu jälgimist abistavat täiuslikku materjali. Õpetajal tuleb

valida olemasolevate abivahendite hulgast ning kombineerida neid nii, nagu ta oskab, jõuab ja vajalikuks peab. Intervjueeritud alushariduse peaspetsialist ja tema kõrval ka paljud küsitluses osalenud juhtivtöötajad pidasid vajalikuks lapse arengu hindamise ühtsete kriteeriumide ja materjalide väljatöötamist. Kuni igaüks on sunnitud ise leiutama, valima ja kombineerima, pärsivad töövõimet kahtlused ja ebakindlus. "Kui isegi professorid ei oska laste arengut adekvaatselt hinnata, siis miks peavad tavaõpetajad võtma endale julguse otsustada lapse arengu üle?" kirjutas küsimustiku kommentaariveergu üks juhtaja asetäitja õppe-kasvatustöö alal.

Nii lasteaiaõpetajad kui ka lapsevanemad märkisid, et laste arengut tuleks analüüsida senisest sagedamini. Probleem on aga selles, et ligi neljandik uurimuses osalenud õpetajaist märkis sellekohaste teadmiste vähesust või puudumist ning ainult kaks pedagoogi 207-st väitsid, et ei vaja laste arengu hindamisel mingit abi. Enam kui pooled küsitlud juhtivtöötajaist kinnitasid pedagoogide vähest oskust. Seejuures leiti, et koolituste kõrval vajavad õpetajad siiski ka valmis teste ja hindamiskriteeriume eri vanuses laste arengu hindamiseks ning juhendeid arengukirjelduse kirjutamiseks. Ilmnes, et sarnaselt õpetajatega kahtlesid oma teadmistes ka paljud juhtivtöötajad, millest tulenevalt oodati mitmesugust abi ikkagi väljastpoolt lasteaeda.

Töö käigus selgus ka, et täpsustamist vajavad nii arengukirjelduse mõiste kui selle vorm. Nimelt väitsid õpetajad end andvat lapsevanemale tema lapse edinemise kohta suulist ja kirjalikku hinnangut tunduvalt sagedamini, kui lapsevanemad kinnitasid end seda saanud olevat. Sellist vastuste erinevust võib põhjendada mõistete "arengukirjeldus" ja "arenguestlus" erineva tõlgendusega. Näiteks mainis osa õpetajaist arengukirjelduse andmise all arengutabeli, arengukausta või oskuste loetelu näitamist lapsevanemale, mida vanemad lapse edinemise kohta antud kirjalikuks hinnanguks ei osanud pidada. Samuti nimetati arenguestlusena igapäevase informatsiooni jagamist lasteaiaelu kohta, milles aga laste arengut sageli ei puudutatagi.

Lisaks ilmnes vajadus edaspidi põhjalikumalt uurida ka kogu rühmasisese

dokumenteermise vajadust ja korraldust, sest paljude õpetajate, lapsevanemate ja juhtivtöötajate meelest ei ole praegu dokumenteermisele pühendatud aja- ja energiakulu vastavuses sellest tööst tõusva tuluga.

Kirjandus

1. Alushariduse raamõppekava. Riigi Teataja I, 80, 737. 1999.
2. Siim, E. Isiksuse arengu põhimõtte aktiivõppes (põhikooli algastmes): lisa II. [Magistritöö]. Tallinn, Tallinna Pedagoogikaülikooli kasvatusteaduste teaduskond, 1999.
3. Tossavainen, T. ym. Päivähoito – oppimisvaikeuksien ennaltaehkäisyä? Vantaa, Sosiaali- ja terveydenhuollon toimiala, 1999.

Laste arengu jälgimise ja hindamise materjalid

Bluma, S., Shearer, M., Frohman, A. & Hillard, J. ASTMED: koolieelse kasvatusprogrammi. Eesti keelde tõlkinud ja toimetanud Mae, L. Soome Kehitysvammaliitto & Eesti Sotsiaalministeerium.

Kees, P. Täiskasvanu ja väikelaps: nõuandeid väikelapse kasvatamiseks ja arendamiseks. Tallinn, Valgus, 1990.

Kikas, E. Joonistamise test – koolivalmiduse selgitamise vahend. Rmt Kulderknup, E. (koost) Lapsest saab koolilaps. Tallinn, EV Haridusministeerium, 1998. 34–40.

Neare, V. 5–6-aastaste laste kujuneva koolivalmiduse selgitamine intervjuu abil. Rmt Kulderknup, E. (koost) Lapsest saab koolilaps. Tallinn, EV Haridusministeerium, 1998. 28–33.

Pandis, M. 5–7-aastase lapse arengu jälgimine (Vaatlusmaterjal lastevanematele). Rmt Kulderknup, E. (koost). Laps on peagi koolilaps: koolivalmidusest ja selle kujunemisest. Tallinn, Aura Trükk, 1999.

Pokki, S. & Ekola, K. Hindamistö lasteaias: lasteaia uuenemine hindamistö abil. Rmt Luuri, J. (tõlk) & Kons, A. (toim) Tea ja Toimeta, 17. Tallinn, Ilo, 2001.

Saar, A. Laps ja mäng. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, EKK trükikoda, 1997. 182–187.